

بررسی تاثیر بهره‌وری کارکنان بر رابطه بین مسئولیت‌های اجتماعی و عملکرد مالی

علی صداقت

دانشجوی دکتری حسابداری، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. (نویسنده مسئول).

p.sedaghat@gmail.com

دکتر علی بیات

استادیار گروه حسابداری، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.

ali.bayat22@yahoo.com

شماره ۴۴ / تابستان ۱۴۰۰ (جلد سوم) / صص ۱۳۹-۱۵۱
چشم انداز حسابداری و مدیریت (دوره چهارم)

چکیده

اخیراً اهداف شرکت‌ها از بیشینه‌سازی ثروت سهامداران به توجه به منافع تمامی ذینفعان تغییر پیدا کرده است. گزارش‌های مسئولیت اجتماعی شرکت معیار مناسبی جهت ارزیابی میزان توجه شرکت‌ها به ذینفعان شرکت‌ها از جمله جامعه می‌باشد. از این‌رو، هدف پژوهش حاضر بررسی تاثیر بهره‌وری کارکنان بر رابطه بین مسئولیت‌های اجتماعی و عملکرد مالی است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت تحلیلی می‌باشد. برای جمع‌آوری داده‌های آن از صورت‌های مالی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران استفاده شده است. نمونه آماری پژوهش ۱۰۵ شرکت از شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۳ الی ۱۳۹۸ می‌باشد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بین مسئولیت‌های اجتماعی و عملکرد مالی شرکت رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و بهره‌وری کارکنان موجب تشدید رابطه یاد شده می‌شود.

واژگان کلیدی: مسئولیت‌های اجتماعی، عملکرد مالی، بهره‌وری کارکنان.

مقدمه

در سال‌های اخیر تمایل شرکت‌ها به انجام مسئولیت‌های اجتماعی افزایش پیدا کرده یا به‌نوعی توجه محققان و پژوهشگران به این امر بیشتر شده است. هرچه هست می‌توان گفت مسئولیت اجتماعی در این سال‌ها به یکی از مهم‌ترین چالش‌های پژوهش‌های مالی و حسابداری تبدیل گردیده است (کیچیچ و همکاران، ۲۰۱۲). در این مدت محبوبیت اقدامات اجتماعی در میان شرکت‌ها به میزان قابل توجهی افزایش پیدا کرده است ولیکن پرسش اساسی در این خصوص انحراف شرکت‌ها از هدف حداکثر سازی سود متحرف می‌شوند؟ (لیانگ و همکاران، ۲۰۱۶). مطالعات تجربی و تئوری اقدامات اجتماعی از هدف بیشینه‌سازی سود متحرف می‌شوند؟ (لیانگ و همکاران، ۲۰۱۶). مطالعات تجربی و تئوری زیادی تاکنون تاثیر اقدامات اجتماعی شرکت بر جنبه‌های عملیاتی را مورد بررسی قرار داده‌اند. با این حال هنوز نیز این مطالعات در حال ارزیابی تاثیر مسئولیت‌های اجتماعی بر عملکرد و ریسک شرکت با توجه به عوامل مختلف می‌باشند (جیا، ۲۰۲۰). در ادبیات فعلی، مسئولیت اجتماعی به‌عنوان انجام اقدامات خوب توضیح داده می‌شود. با این حال، اساساً هدف نهایی مسئولیت اجتماعی بهبود سودآوری شرکت و در نتیجه افزایش ارزش شرکت است (لانیس و همکاران،

۲۰۱۶). همچنین از جنبه مدیریت ریسک شرکت نیز می‌توان گفت مسئولیت اجتماعی تأثیر بسزایی بر مدیریت ریسک شرکت دارد چراکه با بهبود اقدامات اجتماعی احتمالاً ثبات جریان‌های نقدی شرکت افزایش پیدا می‌کند و در نتیجه احتمال ورشکستگی به سبب آن کاهش می‌یابد (لی و همکاران، ۲۰۰۹).

با در نظر گرفتن سازمان به عنوان یک سیستم، عملکرد سیستم به تمامی اجزای، ارتباط و اهدافشان بستگی دارد؛ بنابراین از آنجایی که ذینفعان یک بخش مهمی از سازمان هستند می‌تواند گفت عملکرد یک سازمان به‌عنوان یک سیستم وابسته به تمامی ذینفعان شرکت‌ها است (فریمن و همکاران، ۲۰۲۰). عملکرد اجتماعی شرکت از سه بخش استانداردهای عملکرد اجتماعی، نیاز شرکت به مشارکت‌های اجتماعی و در نهایت نتیجه اقدامات اجتماعی شرکت در جامعه تشکیل گردیده است (احمد و همکاران، ۲۰۱۴). به بیانی دیگر، اقدامات اجتماعی شرکت می‌بایست با استاندارد و سازوکارهای مناسب اجرا شود تا نیازهای اجتماعی جامعه پاسخ داده شود و همچنین نتیجه این اقدامات در عملکرد شرکت مشاهده شود. عملکرد مطلوب تمامی این عناصر در نهایت به بازده و کارایی بالاتر عملکرد شرکت منجر می‌گردد (تونبو و همکاران، ۲۰۲۰). افزایش عملکرد و بازدهی مالی برای تمامی شرکت‌ها یک نگرانی و البته انگیزه بزرگ است. بعد از پیدایش و توجه به مفاهیم مسئولیت‌های اجتماعی، اکنون اقدامات اجتماعی به‌عنوان یک عنصر کاملاً پذیرفته شده در بهبود عملکرد مالی شناخته شده است (چانگ و همکاران، ۲۰۱۸).

استدلال می‌شود که کارکنان یکی از مهم‌ترین ذینفعان شرکت‌ها می‌باشند. کیم و همکاران (۲۰۱۰) بیان می‌کنند که بهبود عملکرد اجتماعی می‌تواند زمینه مناسبی برای افزایش بهره‌وری کارکنان فراهم آورد چراکه کارکنان نیز جزو ذینفعان شرکت و البته بخشی از جامعه می‌باشند. به بیانی دیگر، می‌توان گفت از آنجایی که کارکنان به‌عنوان بخشی از مهم‌ترین ذینفعان شرکت‌ها تلقی می‌شوند عملکرد اجتماعی می‌تواند زمینه افزایش رضایت شغلی آن‌ها را فراهم آورد که این امر در بلندمدت، موفقیت شرکت را به دنبال دارد (کوپر، ۲۰۱۷). اهمیت و ضرورت انجام این تحقیق بدین جهت است که اخیراً اهداف شرکت‌ها از بیشینه‌سازی ثروت سهامداران به توجه به منافع تمامی ذینفعان تغییر پیدا کرده است. گزارش‌های مسئولیت اجتماعی شرکت معیار مناسبی جهت ارزیابی میزان توجه شرکت‌ها به ذینفعان شرکت‌ها از جمله جامعه می‌باشد. مشارکت شرکت در اقدامات اجتماعی می‌تواند نشان‌دهنده تعهد شرکت به ذینفعان خود باشد. مشارکت‌های اجتماعی می‌تواند برای تمامی ذینفعان حائز اهمیت باشد چرا که عملکرد اجتماعی می‌تواند در راستای تحقق منافع تمامی ذینفعان شرکت مورد توجه قرار گیرد. از سوی دیگر، عملکرد شرکت یکی از مهم‌ترین شاخص‌های تصمیم‌گیری برای سهامداران و سرمایه‌گذاران است چراکه بر اساس آن ذینفعان می‌تواند نسبت به ارزیابی عملکرد مدیریت اقدام نمایند. همچنین کارکنان یک شرکت به‌عنوان مهم‌ترین دارایی نامشهود سازمان شناسایی می‌گردد. شکست یا موفقیت شرکت به میزان زیادی به عملکرد کارکنان بستگی دارد هرچه انگیزه و کارایی کارکنان بالاتر باشد، انتظار می‌رود که موفقیت بلندمدت شرکت نیز حاصل گردد؛ بنابراین با توجه به اهمیت هر یک از مؤلفه‌های پژوهش حاضر می‌توان گفت نتایج این پژوهش برای بسیاری از ذینفعان شرکت‌ها از جمله سهامداران، سرمایه‌گذاران، مشتریان، دولت، حسابرسان، اعتباردهندگان و ... حائز اهمیت است.

با عنایت به مطالب یادشده می‌توان گفت از یک سو توجه به عملکرد اجتماعی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران اخیراً افزایش پیدا کرده است و از سوی دیگر، عملکرد کارکنان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دارایی‌های نامشهود شرکت در پژوهش‌های پیشین به ویژه در ایران توجه کمی را به خود اختصاص داده است. بنابراین هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی رابطه بین مسئولیت‌های اجتماعی و عملکرد مالی شرکت با توجه به نقش بهره‌وری کارکنان در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. در ادامه مقاله ابتدا مبانی نظری و پیشینه پژوهش‌های

داخلی و خارجی بیان می‌گردد. سپس متغیرهای پژوهش به صورت عملیاتی تعریف و مدل‌های آماری تدوین می‌شوند. در نهایت یافته‌های پژوهش و بحث و نتیجه‌گیری نیز بخش انتهایی مقاله حاضر را تشکیل می‌دهد.

مبانی نظری

چندین مطالعه نشان می‌دهد که مسئولیت‌های اجتماعی بر عملکرد مالی شرکت تاثیر مثبت و معناداری دارند. به‌عنوان مثال، یافته‌های احمد و همکاران (۲۰۱۴) بیان می‌کند که افزایش مشارکت شرکت در اقدامات اجتماعی موجب بهبود عملکرد مالی شرکت می‌شود. با این حال، برخی مطالعات دیگر نشان می‌دهند که رابطه بین مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی از لحاظ آماری معنادار نمی‌باشد. استدلال می‌شود که فعالیت‌های اجتماعی با ایجاد حس وفاداری در مشتری و همچنین بهبود شهرت شرکت منجر به کاهش ریسک و بهبود عملکرد شرکت می‌شود (پزولا و همکاران، ۲۰۱۱). مانند مطالعات همینگوی و همکاران (۲۰۰۴) که نشان می‌دهد بین اقدامات اجتماعی و عملکرد مالی شرکت رابطه معناداری وجود ندارد. فعالیت‌های اجتماعی به سازمان‌ها کمک می‌کند تا محیط عملیاتی خود را بهبود بخشند و نیازهای عمومی را برآورده سازند که این امر در نهایت می‌تواند به افزایش عملکرد شرکت منجر گردد (تونبو و همکاران، ۲۰۲۰). برای برآورده ساختن نیازهای کارمندان می‌توان اقدامات مختلفی را انجام داد که باعث کاهش رفتار منفی در کارمندان و ایجاد رفتارهای مثبت شود. بهبود بهره‌وری کارکنان موجب ایجاد رفتار مثبت و افزایش سود در شرکت می‌شود که در نهایت شهرت شرکت نیز افزایش می‌یابد (تونبو و همکاران، ۲۰۲۰). شرکت‌ها می‌توانند با مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی منافعی شامل افزایش امنیت شغلی، توسعه اقتصادی و ... را برای کارکنان فراهم آورند (اهمیت و همکاران، ۲۰۲۰). به‌طور کلی استدلال می‌شود که مسئولیت‌های اجتماعی به افزایش رضایت شغلی کارکنان و بهبود بهره‌وری آنان منجر می‌شود (رابرتس و همکاران، ۲۰۰۲). درک کارکنان از اهداف سازمان می‌تواند بر بهره‌وری و کارایی کارکنان مؤثر واقع شود (رزاق و همکاران، ۲۰۱۱).

در خصوص رابطه بین بهره‌وری کارکنان و عملکرد شرکت یافته‌های تجربی زیادی در دسترس نمی‌باشد. اگرچه به‌طور کلی استدلال می‌شود که کارایی کارکنان عملکرد مالی شرکت را بهبود می‌بخشد، ولیکن یافته‌های تجربی در این خصوص ناچیز است (تونبو و همکاران، ۲۰۲۰). هاتن (۲۰۱۵) بیان می‌کنند که هرچه کارایی و میزان رضایت کارکنان بیشتر باشد، عملکرد شرکت نیز بهبود پیدا می‌کند. یافته‌های رشید و همکاران (۲۰۰۳) نیز معتقد است که تعهد و فرهنگ‌سازمانی تاثیر مثبتی بر عملکرد مالی شرکت‌ها دارند. بونیتس و همکاران (۲۰۰۵) بیان می‌کنند که حمایت از کارکنان موجب بهبود عملکرد مالی می‌شود. با این حال، یافته‌های برخی پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که عملکرد واضح و مشخصی بین بهره‌وری کارکنان و عملکرد مالی شرکت وجود ندارد. به‌عنوان مثال، عباس (۲۰۲۰) با استفاده از روش معادلات ساختاری بیان می‌کند که هیچ رابطه معناداری بین رضایت کارکنان و عملکرد مالی شرکت وجود ندارد. تونبو و همکاران (۲۰۲۰) معتقدند که کارمندان به‌عنوان جزئی جدایی‌ناپذیر از سازمان و مدیریت، معیشت و مشاغل خود را به سازمان مرتبط می‌کنند. در ازای خدمات و وفاداری که به سازمان ارائه می‌دهند، آن‌ها انتظار ایمنی، مزایا، درآمد و کار هدفمند را دارند. کارمندان از آنجا که چهره سازمانی هستند که مسئولیت‌های زیادی را بر دوش آن‌ها قرار می‌دهد، از اهمیت برخوردارند؛ بنابراین می‌توان گفت یک رابطه دوطرفه بین کارمندان و شرکت برقرار است.

در واقع بهبود رضایت کارکنان در پی افزایش عملکرد اجتماعی، بهبود تدریجی عملکرد شرکت را به دنبال دارد. استدلال دیگر بیان می‌کند که یک شرکت همانند ماشین‌آلات تولیدی در نظر گرفته می‌شود که ورودی آن می‌تواند شامل تأمین‌کنندگان، ذینفعان و کارکنان باشد که در نهایت خروجی تمامی این فرآیندها به مشتری تحویل داده می‌شود (تونبو و همکاران، ۲۰۲۰). ذینفعان شرکت شامل مقامات محلی، مردم و کارکنان می‌باشد که از شرکت انتظار رفتار قابل قبول اجتماعی دارند (کوجالا و همکاران، ۲۰۱۹). حقوق کارکنان شامل آزادی، ایمنی، امنیت شغلی، احترام و برابری است

(بووی، ۱۹۹۸). یکی از مهم‌ترین تئوری‌ها و نظریه‌ها که رابطه بین عملکرد کارکنان و عملکرد اجتماعی و مالی شرکت را توضیح می‌دهد، تئوری ذینفعان است. بر اساس تئوری ذینفعان چهار ذینفع اصلی شرکت شامل سهامداران اجتماعی و غیراجتماعی، کارکنان، مشتریان و دولت می‌باشد (تونبو و همکاران، ۲۰۲۰). جابجایی زیاد کارمندان، انگیزه کم و غیبت در محل کار موارد رایجی است که سازمان‌ها با آن روبرو هستند (علی و همکاران ۲۰۱۰) که از طریق عملکرد اجتماعی به‌عنوان یک عامل کمک‌کننده قابل حل است. گرینوود و فریمن (۲۰۱۱) یک رابطه پویا بین موفقیت شرکت و کارمندان را پیشنهاد کردند، زیرا کارکنان تا حد زیادی تحت تأثیر پیشرفت یا زوال سازمان قرار دارند. به دنبال این نظریه، با توجه به دنیای تجارت مدرن امروزی، می‌توان فرض کرد که موفقیت و رضایت شخصی کارمندان در یک سازمان برای پیشرفت و موفقیت مالی سازمان نیز پاسخگو باشد. گرینوود و همکاران (۲۰۱۱) معتقد است که کارکنان یک شرکت به‌عنوان اصلی‌ترین ذینفعان شناخته می‌شود که شرکت می‌تواند با افزایش مشارکت اجتماعی، عملکرد کارکنان و درنهایت عملکرد کلی شرکت را بهبود بخشد.

پیشینه تجربی

تونبو و همکاران (۲۰۲۰) به بررسی تاثیر بهره‌وری کارکنان بر رابطه بین مسئولیت‌های اجتماعی و عملکرد مالی پرداختند. نمونه آماری آنان شامل بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار چین در بازه زمانی ۲۰۰۸ الی ۲۰۱۹ می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد که افشای مسئولیت‌های اجتماعی منجر به افزایش عملکرد شرکت می‌شود و بهره‌وری کارکنان این رابطه را تشدید می‌کند. رحمان و همکاران (۲۰۲۰) به بررسی تأثیر مسئولیت اجتماعی بر عملکرد و ریسک شرکت با توجه به نقش شهرت شرکت بر این رابطه پرداخته‌اند. داده‌های موردنیاز برای انجام این پژوهش از شرکت‌های منتخب برخی کشورهای اروپایی و آسیایی در بازه زمانی ۲۰۱۴ الی ۲۰۱۸ بدست آمده است. با استفاده از مدل رگرسیونی، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که تأثیر مسئولیت اجتماعی بر ریسک شرکت منفی و معنادار است درحالی‌که این تأثیر بر عملکرد شرکت مثبت و معنادار می‌باشد. همچنین نتایج پژوهش نشان می‌دهد که شهرت شرکت تأثیر معناداری بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی و عملکرد و ریسک شرکت دارد. رامیرز و همکاران (۲۰۲۰) به بررسی رابطه بین کارایی سرمایه انسانی و عملکرد شرکت با توجه به نقش مالکیت خانوادگی پرداختند. نمونه آماری آنان شامل ۶۱۳۲ مشاهده از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار اسپانیا در بازه زمانی ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۳ است. نتایج نشان می‌دهد که کارایی سرمایه انسانی بر عملکرد شرکت تأثیر مثبت و معناداری دارد. همچنین مالکیت خانوادگی بر رابطه یادشده تأثیر معناداری دارد.

الکرامر و همکاران (۲۰۲۰) به بررسی رابطه بین فرصت‌های سرمایه‌گذاری و عملکرد شرکت با توجه به نقش حاکمیت شرکتی پرداختند. جامعه آماری آنان شرکت‌های حاضر در بورس اوراق بهادار امارت متحده عربی در بازه زمانی ۲۰۰۸ الی ۲۰۱۲ می‌باشد. یافته‌های آنان نشان می‌دهد که بین فرصت‌های سرمایه‌گذاری شرکت و عملکرد رابطه منفی و معناداری برقرار است و حاکمیت شرکتی این رابطه را تضعیف می‌کند. سینگلا و همکاران (۲۰۱۹) به بررسی تأثیر نقش نظارتی هیئت‌مدیره و رقابت در بازار محصول بر عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار هند پرداختند. یافته‌های آنان نشان می‌دهد که استقلال هیئت‌مدیره تأثیر منفی بر عملکرد شرکت دارد ولیکن این تأثیر برای استقلال کمیته حسابرسی مثبت و معنادار است. همچنین رقابت در بازار محصول بر رابطه بین نظارت هیئت‌مدیره و عملکرد شرکت تأثیر معناداری ندارد. صالحی (۱۳۹۹) به بررسی تأثیر مالکیت نهادی بر شاخص‌های ارزیابی عملکرد مبتنی بر اجزای سود باقیمانده و بازار در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. بدین منظور، نمونه‌ای مشتمل بر ۱۴۵ شرکت طی سال‌های ۱۳۸۹ الی ۱۳۹۵ به روش نمونه‌گیری حذف سیستماتیک انتخاب گردید. نتایج نشان می‌دهد که

رابطه مثبت و معنی داری بین مالکیت نهادی و شاخص‌های ارزیابی عملکرد مبتنی بر اجزای سود باقیمانده (سود قبل از بهره و مالیات و سود عملیاتی بعد از مالیات) و شاخص‌های بازار (ارزش افزوده بازار و نسبت کیوتوبین) در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران وجود دارد که این نتایج با فرضیه نظارت کارآمد و فرضیه همگرایی منافع مطابقت دارد. بدای و همکاران (۱۳۹۹) به بررسی رابطه بین سرمایه‌گذاری مخاطره‌آمیز و سرمایه انسانی پرداختند. برای انجام این پژوهش، نمونه‌ای متشکل از ۱۱۵ شرکت در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از آزمون فرضیه دوم، بیانگر عدم وجود رابطه معنی داری بین سرمایه‌گذاری مخاطره‌آمیز با حقوق کارکنان است. علاوه بر این، شواهد نشان می‌دهد که پرداخت حقوق به کارکنان بیشتر از میانگین حقوق شرکت‌های نمونه نیز، تأثیری بر رابطه بین سرمایه‌گذاری مخاطره‌آمیز و حقوق کارکنان ندارد؛ این موضوع می‌تواند احتمالاً بیانگر عدم توجه کافی شرکت‌ها به اهمیت سرمایه انسانی، به عنوان یک منبع باارزش در واحد تجاری تلقی گردد.

شهریاری و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی رابطه معنی دار بین سرمایه انسانی و فرصت رشد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. این تحقیق از لحاظ ماهیت از نوع توصیفی و از لحاظ هدف کاربردی است. جامعه آماری تحقیق کلیه شرکت‌های موجود در بورس اوراق بهادار تهران، فعال طی دوره زمانی، ۱۳۸۹ الی ۱۳۹۴ (دوره ۶ ساله) است. یافته‌های تحقیق حاکی از وجود رابطه بین سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه ارتباطی با فرصت رشد شرکت می‌باشد. نمازی و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی نقش تعدیل‌کنندگی هزینه نمایندگی بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و چسبندگی هزینه‌ها پرداختند. دوره مورد آزمون از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۴ و متشکل از ۱۰۲ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. یافته‌های پژوهش حاکی از تأثیر مستقیم مسئولیت اجتماعی شرکت بر چسبندگی هزینه‌ها است.

فرضیه‌های پژوهش

به منظور نیل به هدف تحقیق، فرضیه‌های زیر مورد آزمون قرار می‌گیرند:

فرضیه اول: بین مسئولیت‌های اجتماعی و عملکرد مالی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: بهره‌وری کارکنان بر رابطه بین مسئولیت‌های اجتماعی و عملکرد مالی شرکت تأثیر معناداری دارد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر، از نوع پژوهش‌های طولی و پس‌رویدادی است. اطلاعات مربوط به متغیرهای شرکت‌های مورد بررسی، از بانک اطلاعاتی بانک‌های مورد نظر گرفته شده است. در انجام آزمون فرضیه‌ها از نرم‌افزار ایویوز برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در سطح اطمینان ۹۵ درصد استفاده می‌گردد. جامعه آماری تحقیق، شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی ۶ ساله ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۸ است. در انتخاب نمونه آماری، شرایط زیر اعمال شده است:

۱. پایان سال مالی شرکت‌ها منتهی به پایان اسفندماه بوده و در طول دوره مطالعه، تغییر سال مالی نداشته باشند.
۲. سهام شرکت‌ها وقفه معاملاتی بیش از ۴ ماه نداشته باشد.
۳. جزو شرکت‌های بیمه‌ای، بانکی و سرمایه‌گذاری مالی نباشد.

با اعمال محدودیت‌های فوق، حجم نمونه آماری برابر ۱۰۵ شرکت شده که برای آزمون فرضیه‌های تحقیق از آن استفاده شده است.

با توجه به روابط مورد اشاره در فرضیه اول پژوهش، مدل (۱) به شرح زیر برآورد می‌شود:

$$\text{ROA}_{it} = \alpha_0 + \beta_1 \text{CSR}_{it} + \beta_2 \text{SIZE}_{it} + \beta_3 \text{LEV}_{it} + \beta_4 \text{GR}_{it} + \beta_5 \text{MB}_{it} + \beta_6 \text{AQ}_{it} + \beta_7 \text{CFO}_{it} + \epsilon_{it} \quad \text{مدل (۱)}$$

با توجه به روابط مورد اشاره در فرضیه دوم پژوهش، مدل (۲) به شرح زیر برآورد می‌شود:

$$\text{ROA}_{it} = \alpha_0 + \beta_1 \text{CSR}_{it} + \beta_2 \text{EP}_{it} + \beta_3 \text{CSR}_{it} * \text{EP} + \beta_4 \text{SIZE}_{it} + \beta_5 \text{LEV}_{it} + \beta_6 \text{GR}_{it} + \beta_7 \text{MB}_{it} + \beta_8 \text{AQ}_{it} + \beta_9 \text{CFO}_{it} + \epsilon_{it} \quad \text{مدل (۲)}$$

در مدل‌های فوق:

متغیر مستقل

CSR: مسئولیت اجتماعی:

به پیروی از بهار مقدم و همکاران (۱۳۹۲) مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به شرح زیر اندازه‌گیری می‌شود:

✓ در صورتی که شرکت اطلاعاتی در خصوص کمک‌های عام‌المنفعه منتشر نماید عدد یک و در غیر این صورت عدد صفر به این متغیر تعلق می‌گیرد.

✓ در صورتی که شرکت اطلاعاتی در خصوص اقدامات کاهش صدمات محیط زیست منتشر نماید، عدد یک و در غیر این صورت عدد صفر به این متغیر تعلق می‌گیرد.

✓ در صورتی که شرکت اطلاعاتی در خصوص اقدامات حفاظت از محیط زیست منتشر نماید، عدد یک و در غیر این صورت عدد صفر به این متغیر تعلق می‌گیرد.

✓ در صورتی که شرکت اطلاعاتی در خصوص اقدامات ایمنی و رفاه کارکنان منتشر نماید، عدد یک و در غیر این صورت عدد صفر به این متغیر تعلق می‌گیرد.

✓ در صورتی که شرکت اطلاعاتی در خصوص کیفیت محصولات منتشر نماید، عدد یک و در غیر این صورت عدد صفر به این متغیر تعلق می‌گیرد.

در صورتی که شرکتی هر کدام از شاخص‌های فوق را در گزارش‌ها مالی و گزارش‌ها سالیانه هیئت‌مدیره به مجمع عمومی افشاء نموده باشد متغیر مجازی یک و در غیر این صورت عدد صفر در نظر گرفته می‌شود. بعد از تعیین صفر و یک‌ها از همه متغیرها میانگین گرفته شده است و از میانگین این داده‌ها برای هر شرکت به‌عنوان متغیر وابسته استفاده شده است.

متغیر وابسته

ROA: عملکرد مالی.

به پیروی از تونیو و همکاران (۲۰۲۰)، برابر است با نسبت سود عملیاتی شرکت به کل دارایی‌ها.

متغیر تعدیل‌گر

EP: بهره‌وری کارکنان

به پیروی از استبس و همکاران (۲۰۱۰) بهره‌وری کارکنان به‌صورت لگاریتم طبیعی نسبت مجموع هزینه دستمزد نیروی انسانی و سود خالص به تعداد نیروی انسانی، محاسبه می‌شود.

متغیرهای کنترلی

به پیروی از تونیو و همکاران (۲۰۲۰) متغیرهای کنترلی برابر است با:

SIZE: اندازه شرکت، لگاریتم طبیعی کل دارایی‌های شرکت.

LEV: اهرم مالی، برابر است با نسبت کل بدهی به کل دارایی‌ها.
RISK: برابر است با انحراف معیار سه‌ساله سود عملیاتی شرکت تقسیم بر کل دارایی‌های شرکت.
GR: رشد فروش، برابر است با تغییرات درآمد فروش شرکت.
MB: رشد شرکت، برابر است با نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری شرکت.
CFO: نوسانات وجوه نقد، برابر است با انحراف معیار سه‌ساله وجوه نقد عملیاتی شرکت.

یافته‌های پژوهش

در بخش‌های زیر ابتدا آماره‌های توصیفی و سپس به نتایج آزمون‌های آماری پرداخته می‌شود.

آماره‌های توصیفی

در جدول (۱) آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش ارائه گردیده است. متغیر نوسانات جریان وجوه نقد دارای میانگین ۱۱ درصد است به این معنی که شرکت‌های نمونه در جریان وجوه نقد خود ۱۱ درصد نوسان مثبت تجربه نموده‌اند. میانگین متغیر مسئولیت اجتماعی حاکی از آن است که امتیاز مسئولیت اجتماعی شرکت‌های نمونه بیش از ۵۶ درصد است. به این معنی که به‌طور میانگین شرکت‌های نمونه توانسته در حوزه مسئولیت اجتماعی بیش از حد متوسط (۵۰ درصد) امتیاز کسب نمایند. میانگین بهره‌وری کارکنان نشان‌دهنده عدد ۶.۹ است هرچه این عدد بیشتر باشد بهره‌وری کارکنان نیز بیشتر است. میانگین رشد فروش شرکت‌های نمونه نشان‌دهنده ۲۲ درصد است به این معنی که این شرکت‌ها در طول سال‌های مورد بررسی حدود ۲۲ درصد نوسان مثبت در درآمدهای فروش خود را تجربه نموده‌اند.

جدول (۱): آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	نماد متغیر	میانگین	میانه	بیشترین	کمترین	انحراف معیار
نوسانات وجه نقد	CFO	۰.۱۱۰	۰.۰۹۸	۰.۳۳۱	-۰.۰۵۰	۰.۱۰۱
مسئولیت اجتماعی	CSR	۰.۵۶۲	۰.۶۰۰	۱.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۳۲۲
بهره‌وری کارکنان	EP	۶.۹۱۲	۶.۸۹۱	۸.۳۴۱	۵.۶۶۸	۰.۷۴۹
رشدفروش	GR	۰.۲۲۵	۰.۱۴۹	۱.۰۲۲	-۰.۲۶۶	۰.۳۳۶
اهرم مالی	LEV	۰.۵۷۰	۰.۵۶۷	۰.۸۷۰	۰.۲۶۶	۰.۱۶۷
فرصت‌های رشد	MB	۲.۵۴۹	۱.۵۰۰	۹.۳۲۳	۰.۴۲۷	۲.۴۴۳
عملکرد مالی	ROA	۰.۱۳۹	۰.۱۱۷	۰.۳۵۰	-۰.۰۲۶	۰.۱۰۴
اندازه شرکت	SIZE	۱۴.۴۷۲	۱۴.۳۱۲	۱۷.۶۳۸	۱۲.۴۴۱	۱.۲۶۰
نوسانات وجه نقد	CFO	۰.۱۱۰	۰.۰۹۸	۰.۳۳۱	-۰.۰۵۰	۰.۱۰۱

همچنین میانگین اهرم مالی حاکی از آن است که شرکت‌های نمونه تمایل بیشتری به تأمین مالی از طریق بدهی دارند چرا که بیش از ۵۷ درصد دارایی‌های شرکت از محل بدهی تأمین گردیده است. به بیانی دیگر، تأمین مالی از طریق بدهی به تأمین مالی از طریق سهام در شرکت‌های نمونه ارجحیت دارد. میانگین فرصت‌های رشد شرکت نیز نشان می‌دهد که ارزش بازار شرکت‌های نمونه بیش از ۲.۵۴ برابر ارزش دفتری کل دارایی‌های این شرکت‌ها است. هرچه این عدد بیشتر باشد، فرصت‌های رشد شرکت نیز بیشتر است. میانگین متغیر عملکرد مالی نیز که در برخی پژوهش‌های پیشین نشان‌دهنده کارایی مدیریت در تبدیل منابع به سود است عدد ۱۳ درصد را نشان می‌دهد به این معنی که مدیران شرکت‌های نمونه توانسته‌اند به ازای هر واحد دارایی، ۱۳ درصد سود کسب نمایند. با عنایت به این که متغیر اندازه حسابرس متغیر دو وجهی می‌باشد، فراوانی توزیع این متغیر در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول (۲): توزیع فراوانی برای متغیر مجازی

یک		صفر		متغیر
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	
۰/۲۳	۱۴۷	۰/۷۷	۴۸۳	AQ

با توجه به نتایج جدول توزیع فراوانی متغیر مجازی در ۲۳ درصد مشاهدات، حسابرس مستقل شرکت سازمان حسابرسی یا موسسه مفید راهبر می‌باشد.

ضرایب همبستگی

برای بررسی جهت و شدت همبستگی خطی بین متغیرهای پژوهش، آزمون ضرایب همبستگی پیرسون انجام شده و نتایج آن در جدول (۳) ارائه شده است. برای بررسی جهت و شدت همبستگی خطی بین متغیرهای پژوهش، آزمون ضرایب همبستگی پیرسون انجام شده و نتایج آن ارائه شده است. به‌عنوان مثال، بین اندازه حسابرس و بهره‌وری کارکنان همبستگی (۰.۱۱) مثبت و معناداری در سطح اطمینان ۹۵ درصد برقرار است. همبستگی بین مسئولیت اجتماعی و بهره‌وری کارکنان (۰.۱۲) مثبت و معنادار برقرار است. در حالی که بین اهرم مالی و بهره‌وری کارکنان همبستگی (۰.۲۸) منفی و معنادار است. به‌طور کلی می‌توان گفت با توجه به آن که همبستگی بین متغیرهای پژوهش در بازه (۱- الی ۱+) قرار دارد، بین متغیرهای پژوهش مشکل خود همبستگی نیز وجود ندارد. در سایر موارد نیز بین برخی متغیرها همبستگی معناداری وجود دارد. موارد مذکور در خانه‌های رنگی جدول (۳) ارائه شده‌اند.

جدول (۳): ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیرها	AQ	CFO	CSR	EP	GR	LEV	MB	ROA	SIZE	ROA	MB	LEV	GR	EP	CSR	CFO	AQ
AQ	۱.۰۰۰																
CFO	۰.۰۳۶	۱.۰۰۰															
CSR	۰.۰۷۵	۰.۳۷۴	۱.۰۰۰														
EP	۰.۰۶۳	۰.۰۰۰	۰.۲۱۱	۱.۰۰۰													
GR	۰.۰۳۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۲	۰.۱۲۶	۱.۰۰۰												
LEV	۰.۰۴۵۸	۰.۰۰۰	۰.۰۰۲	۰.۰۰۰	۰.۳۲۱	۱.۰۰۰											
MB	۰.۰۱۱۷	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۱.۰۰۰										
ROA	۰.۰۰۴	۰.۰۰۴	۰.۰۰۴	۰.۰۰۴	۰.۰۰۲	۰.۰۰۰	۰.۰۰۹	۱.۰۰۰									
	۰.۰۰۸۵	۰.۰۰۷	۰.۰۱۲	۰.۰۱۰	۰.۰۴۵۵	۰.۰۲۷۹	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰									
	۰.۰۰۳۶	۰.۰۰۸	۰.۰۰۸	۰.۰۰۸	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰									
	۰.۰۰۶۶	۰.۰۴۸۰	۰.۰۲۳۶	۰.۰۶۲۹	۰.۰۳۰۰	۰.۰۳۱۹	۰.۰۳۲۸	۰.۰۰۰									

	-----	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۱۰۱
۱.۰۰۰	۰.۲۴۵	-۰.۰۶۹	۰.۰۳۱	۰.۰۹۶	۰.۵۵۱	۰.۲۴۹	۰.۰۹۱	۰.۲۶۷	SIZE
-----	۰.۰۰۰	۰.۰۸۹	۰.۴۴۶	۰.۰۱۸	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۲۳	۰.۰۰۰	

نتایج آزمون فرضیه اول پژوهش

نتایج آزمون فرضیه اول در جدول (۴) ارائه شده است. نتایج آزمون فیشر نشان می‌دهد که مدل‌های برآورد شده در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است. همچنین ضریب تعیین تعدیل شده حاکی از آن است که در مدل ۴۰ درصد تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای توضیحی تبیین می‌شود. همچنین نتایج آزمون دوربین واتسون نشان می‌دهد که بین باقیمانده‌های مدل پژوهش خودهمبستگی سریالی وجود ندارد. نتایج آزمون ناهمسانی واریانس نشان می‌دهد که بین متغیرهای مدل (۱) ناهمسانی وجود دارد. با عنایت به آن که یکی از روش‌های رفع مشکل ناهمسانی واریانس تخمین مدل‌ها با روش حداقل مربعات تعمیم یافته است، در این پژوهش از رویکرد ذکر شده استفاده می‌شود. همچنین نتایج عامل تورم واریانس حاکی از آن است که بین متغیرهای توضیحی پژوهش هم خطی وجود ندارد. الگوی مناسب برای برآورد نیز الگوی داده‌های تابلویی با رویکرد اثرات ثابت است.

جدول (۴): نتایج آزمون فرضیه اول

متغیر	نماد	ضریب	خطای استاندارد	آماره t	معناداری	عامل تورم واریانس
مسئولیت اجتماعی*	CSR	۰.۰۴۵	۰.۰۱۲	۳.۸۷۹	۰.۰۰۰	۱.۱۰۴
اندازه شرکت*	SIZE	۰.۰۱۲	۰.۰۰۳	۴.۶۴۸	۰.۰۰۰	۱.۱۷۸
اهرم مالی*	LEV	-۰.۱۵۹	۰.۰۲۲	-۷.۱۱۷	۰.۰۰۰	۱.۱۰۸
رشد فروش**	GR	۰.۰۳۱	۰.۰۱۴	۲.۲۶۰	۰.۰۲۴	۱.۳۰۰
فرصت‌های رشد شرکت**	MB	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱	۲.۲۲۹	۰.۰۲۶	۱.۳۸۶
اندازه حسابرس	AQ	۰.۰۱۳	۰.۰۰۹	۱.۴۹۸	۰.۱۳۵	۱.۱۰۱
نوسانات وجوه نقد*	CFO	۰.۳۹۴	۰.۰۳۹	۱۰.۱۷۱	۰.۰۰۰	۱.۰۷۰
عرض از مبدا	C	-۰.۰۳۵	۰.۰۴۱	-۰.۸۷۲	۰.۳۸۴	-
دوربین واتسون		۱/۶۴				۰/۴۰۱
آماره فیشر		۳۸/۸۰				۰/۰۰۰
آماره چاو		۵/۹۷				۰/۰۰۰
آماره هاسمن		۵۰/۳۳				۰/۰۰۰
آماره آزمون ناهمسانی		۳/۴۸				۰/۰۰۰

فرضیه اول پژوهش بیان می‌کند که بین مسئولیت‌های اجتماعی و عملکرد شرکت رابطه معناداری وجود دارد. با توجه به نتایج جدول (۴)، بین مسئولیت‌های اجتماعی و عملکرد شرکت رابطه مثبت و معناداری (۰.۰۴) در سطح اطمینان ۹۵ درصد برقرار است. بنابراین فرضیه اول پژوهش در سطح اطمینان ۹۵ درصد رد نمی‌شود. در بین متغیرهای کنترلی اندازه شرکت (۰.۱۲)، رشد فروش (۰.۳۱)، فرصت‌های رشد (۰.۰۰۱) و نوسانات جریان وجوه نقد (۰.۳۹) دارای رابطه مثبت و معنادار با عملکرد مالی در سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌باشند. این در حالی است که اهرم مالی دارای رابطه منفی و معنادار (-۰.۱۵) با عملکرد مالی می‌باشد. همچنین بین اندازه حسابرس و عملکرد مالی رابطه معناداری یافت نگردید.

نتایج آزمون فرضیه دوم

نتایج آزمون فرضیه دوم در جدول (۵) ارائه شده است. نتایج آزمون فیشر نشان می‌دهد که مدل‌های برآورد شده در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است. همچنین ضریب تعیین تعدیل شده حاکی از آن است که در مدل ۹۰ درصد تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای توضیحی تبیین می‌شود. همچنین نتایج آزمون دوربین واتسون نشان می‌دهد که بین باقیمانده‌های مدل پژوهش خودهمبستگی سریالی وجود ندارد. نتایج آزمون ناهمسانی واریانس نشان می‌دهد که بین متغیرهای مدل (۱) ناهمسانی وجود دارد. با عنایت به آن که یکی از روش‌های رفع مشکل ناهمسانی واریانس تخمین مدل‌ها با روش حداقل مربعات تعمیم یافته است، در این پژوهش از رویکرد ذکر شده استفاده می‌شود. همچنین نتایج عامل تورم واریانس حاکی از آن است که بین متغیرهای توضیحی پژوهش هم خطی وجود ندارد. الگوی مناسب برای برآورد نیز الگوی داده‌های تابلویی با رویکرد اثرات ثابت است.

جدول (۵): نتایج آزمون فرضیه دوم

متغیر	نماد	ضریب	خطای استاندارد	آماره t	معناداری	عامل تورم واریانس
مسئولیت اجتماعی*	CSR	-۰.۱۲۸	۰.۰۴۳	-۲.۹۷۷	۰.۰۰۳	۱.۹۳۵
بهره‌وری کارکنان*	EP	۰.۰۵۸	۰.۰۰۸	۷.۵۰۹	۰.۰۰۰	۵.۰۲۷
اثرات هم‌زمان مسئولیت اجتماعی و بهره‌وری کارکنان**	CSR*EP	۰.۰۱۶	۰.۰۰۶	۲.۵۳۶	۰.۰۱۲	۱.۴۹۰
اندازه شرکت*	SIZE	۰.۰۴۰	۰.۰۰۴	۹.۱۰۷	۰.۰۰۰	۱.۹۲۰
اهرم مالی*	LEV	-۰.۱۶۶	۰.۰۰۹	-۱۷.۷۷۲	۰.۰۰۰	۱.۲۱۳
رشد فروش*	GR	۰.۰۴۹	۰.۰۰۷	۷.۴۷۶	۰.۰۰۰	۱.۳۱۷
رشد شرکت*	MB	۰.۰۰۳	۰.۰۰۱	۳.۰۵۲	۰.۰۰۲	۱.۶۴۲
اندازه حسابرس	AQ	۰.۰۱۲	۰.۰۱۰	۱.۱۴۶	۰.۲۵۲	۱.۱۰۳
نوسانات وجوه نقد**	CFO	۰.۱۶۹	۰.۰۲۲	۷.۵۵۸	۰.۰۰۰	۱.۱۱۳
عرض از مبادا**	C	۰.۳۹۲	۰.۰۷۷	۵.۰۷۸	۰.۰۰۰	-
دوربین واتسون		۱/۷۰	ضریب تعیین تعدیل شده			۰/۹۰۱
آماره فیشر		۵۱/۳۵	احتمال آماره فیشر			۰/۰۰۰
آماره چاو		۵/۵۱	احتمال آماره چاو			۰/۰۰۰
آماره هاسمن		۴۱/۰۸	احتمال آماره هاسمن			۰/۰۰۰
آماره آزمون ناهمسانی		۳/۵۲	احتمال آزمون ناهمسانی			۰/۰۰۰

فرضیه دوم پژوهش بیان می‌کند که بهره‌وری کارکنان بر رابطه بین مسئولیت‌های اجتماعی و عملکرد شرکت تاثیر معناداری دارد. با توجه به نتایج جدول (۵)، متغیر اثرات هم‌زمان مسئولیت‌های اجتماعی و بهره‌وری کارکنان دارای رابطه مثبت و معنادار (۰.۰۱) با عملکرد مالی شرکت در سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌باشد. بنابراین فرضیه دوم پژوهش در سطح اطمینان ۹۵ درصد رد نمی‌شود. در بین متغیرهای کنترلی اندازه شرکت (۰.۴)، رشد فروش (۰.۴)، رشد شرکت (۰.۰۰۳) و نوسانات جریان وجوه نقد (۰.۱۶) دارای رابطه مثبت و معناداری با عملکرد مالی شرکت می‌باشند. در حالی که رابطه بین اهرم مالی و عملکرد مالی (-۰.۱۶) منفی و معنادار است. همچنین بین اندازه حسابرس و عملکرد مالی شرکت

رابطه معناداری در سطح اطمینان ۹۵ درصد یافت نگردید. علاوه بر این بهره‌وری کارکنان نیز به طور مستقل دارای رابطه (۰.۰۵) مثبت و معناداری در سطح اطمینان ۹۵ درصد با عملکرد مالی شرکت می‌باشد.

خلاصه و نتیجه‌گیری

افزایش چشم‌گیر سرمایه‌گذاری در مسئولیت‌های اجتماعی گزارش‌ها و پژوهش‌ها نشان می‌دهد که ارزش اقدامات اجتماعی در شرکت‌ها تقریباً غیرقابل‌انکار است و سازمان‌هایی که توجه بیشتری به عملکرد اجتماعی دارند عملکرد مالی بهتری را نیز تجربه می‌کنند (تونبو و همکاران، ۲۰۲۰). ارتباط بین عملکرد اجتماعی و عملکرد مالی شرکت در برخی صنایع و شرکت‌ها با توجه به زمینه کاری می‌تواند متفاوت باشد، به‌عنوان مثال در بانک‌ها که به‌عنوان قلب جامعه شناخته می‌شوند، پرداختن به مسائل اجتماعی و سرمایه‌گذاری در این زمینه می‌تواند تاثیر چشم‌گیری در بهبود عملکرد داشته باشد (موکان و همکاران، ۲۰۱۵). با این حال، برخی مطالعات استدلال می‌کنند که احتمالاً اقدامات اجتماعی می‌تواند به‌عنوان یک ابزار بازاریابی توسط شرکت مورد استفاده قرار گیرد تا بدین طریق بتوانند ارزش کلی شرکت را برای تمامی ذینفعان افزایش دهند (بورینوا و همکاران، ۲۰۱۴). به بیانی دیگر، شرکت‌ها تمایل دارند تا با افزایش اقدامات اجتماعی شرکت، مشتریان بیشتری را نیز جلب کنند.

نتایج فرضیه اول پژوهش بیان می‌کند که افزایش مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی منجر به بهبود عملکرد مالی شرکت‌ها می‌شود (با کنترل اثرات متغیرهای کنترلی). به بیانی دیگر، یکی از روش‌های بهبود عملکرد مالی شرکت توجه به مسئولیت‌های اجتماعی است. مسئولیت‌های اجتماعی از طریق تاثیر گذاری بر قراردادهای بدهی و حسن شهرت شرکت می‌تواند زمینه بهبود عملکرد مالی شرکت را فراهم آورد. یافته‌های این فرضیه با نتایج تونبو و همکاران (۲۰۲۰)، موکان و همکاران (۲۰۱۵) در یک راستا قرار دارد. همچنین، نتایج فرضیه دوم پژوهش حاکی از آن است که بهره‌وری کارکنان رابطه بین مسئولیت‌های اجتماعی و عملکرد مالی شرکت را تشدید می‌کند. به بیانی دیگر، اقدامات اجتماعی همراه با بهبود رضایت و بهره‌وری کارکنان می‌تواند موجبات بهبود عملکرد مالی شرکت‌ها را فراهم آورد. این یافته‌ها با نتایج تونبو و همکاران (۲۰۲۰) و کوپر (۲۰۱۷) در یک راستا قرار دارد.

با عنایت به یافته‌های این پژوهش، به تصمیم‌گیرندگان شرکت‌ها توصیه می‌شود که به منظور بهبود عملکرد شرکت، مشارکت بیشتری در فعالیت‌های اجتماعی داشته باشند و از طرق مقتضی اقدامات شرکت را به عموم جامعه اطلاع‌رسانی نمایند. همچنین مدیریت شرکت‌ها می‌بایست توجه ویژه‌ای به بهره‌وری کارکنان مبذول نمایند چرا که کاهش بهره‌وری کارکنان می‌تواند به تضعیف رابطه بین مسئولیت‌های اجتماعی و عملکرد مالی شرکت منجر گردد. به منظور بسط ادبیات نظری و تجربی پژوهش حاضر نیز به پژوهشگران توصیه می‌شود که تاثیر کارایی سرمایه فکری بر عملکرد مالی شرکت و همچنین تاثیر مسئولیت‌های اجتماعی بر عدم تقارن اطلاعاتی و ثروت سهامداران، مورد بررسی قرار گیرد.

منابع

- ✓ بداعی، حمید، رضایی، حمیدرضا، زمانی ثانی، فهیمه، (۱۳۹۹)، بررسی رابطه بین سرمایه‌گذاری مخاطره‌آمیز و سرمایه انسانی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، پژوهش حسابداری و حسابرسی، دوره ۱۰، شماره ۱، صص ۱۵۹-۱۸۳.
- ✓ حاجیها، زهره، سرفراز، بهمن، (۱۳۹۳)، بررسی رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها و هزینه حقوق صاحبان سهام در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، پژوهش‌های تجربی حسابداری، دوره ۴، شماره ۴، صص ۱۰۵-۱۲۳.

- ✓ شهریار، سعید، شریفی مرام، حسین، محمدی، حسام، محمدعلی، جلالی، فاطمه، (۱۳۹۸)، بررسی رابطه بین سرمایه فکری و فرصت رشد شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، پژوهش در حسابداری و علوم اقتصادی، دوره ۳، شماره ۱۰، صص ۱۵-۳۲.
- ✓ صالحی، اله‌کرم، (۱۳۹۹)، تأثیر مالکیت نهادی بر شاخص‌های ارزیابی عملکرد مبتنی بر اجزای سود باقیمانده و بازار، دانش مالی تحلیل اوراق بهادار، دوره ۱۳، شماره ۴۶، صص ۱-۱۴.
- ✓ مرادی، محمد، اصلیان، محمد، نوروزی، محمد، (۱۳۹۳)، اظهارنظر حسابرس و مدیریت سود با تأکید بر ابهام در تداوم فعالیت فصلنامه بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، دوره ۲۱، شماره ۳، صص ۳۱۳-۳۲۸.
- ✓ مرادی، مریم و رحیم زاده، اشکان، (۱۳۹۸)، بررسی رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و فرصت رشد، کنفرانس ملی آینده پژوهی، مدیریت و توسعه پایدار، تهران.
- ✓ مشایخی، بیتا، حسن زاده، شادی، امینی، یاسین، منتی، وحید، (۱۳۹۵)، تأثیر کیفیت حسابرسی داخلی بر حق‌الزحمه حسابرسی مستقل، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، دوره ۸، شماره ۲، صص ۴۱-۵۶.
- ✓ نمازی، محمد، جعفری، زهرا، (۱۳۹۸)، بررسی تأثیر تعدیل‌کنندگی هزینه نمایندگی بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و چسبندگی هزینه در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، پژوهش‌های تجربی حسابداری، دوره ۹، شماره ۴، صص ۱۶۹-۲۰۰.
- ✓ Abbas J (2020) Impact of total quality management on corporate green performance through the mediating role of corporate social responsibility. *J Clean Prod* 242:118458
- ✓ Ahamed WSW, Almsafir MK, Al-Smadi AW (2014) Does corporate social responsibility lead to improve in firm financial performance? Evidence from Malaysia. *Int J Finance Econ* 6(3):126-138
- ✓ Al-Gamrh, B., Ku Ismail, K.N.I., Ahsan, T. and Alquhaif, A. (2020), "Investment opportunities, corporate governance quality, and firm performance in the UAE", *Journal of Accounting in Emerging Economies*, Vol. 10 No. 2, pp. 261-276.
- ✓ Ali I, Rehman KU, Ali SI, Yousaf J, Zia M (2010) Corporate social responsibility influences, employee commitment and organizational performance. *Afr J Bus Manag* 4(13):2796-2801
- ✓ Bontis N, Wu S, Chen MC, Cheng SJ, Hwang Y (2005) An empirical investigation of the relationship between intellectual capital and firms' market value and financial performance. *J Intellect Cap*
- ✓ Bowie NE (1998) A Kantian theory of meaningful work. *J Bus Ethics* 17: 1083-1092
- ✓ Burianová L, Paulík J (2014) Corporate Social Responsibility in commercial banking-a case study from the Czech Republic. *Journal of Competitiveness*
- ✓ Chung CY, Jung S, Young J (2018) Do CSR activities increase firm value? Evidence from the Korean market. *Sustainability* 10(9):3164
- ✓ Cooper S (2017) *Corporate social performance: a stakeholder approach*. Taylor & Francis
- ✓ Freeman RE, Phillips R, Sisodia R (2020) Tensions in stakeholder theory. *Bus Soc* 59(2):213-231
- ✓ Greenwood M, Freeman RE (2011) Ethics and HRM: the contribution of stakeholder theory. *Bus Prof Ethics J* 30:269-292
- ✓ Hatane SE (2015) Employee satisfaction and performance as intervening variables of learning organization on financial performance. *Procedia Soc Behav Sci* 211:619-628
- ✓ Hemingway CA, Maclagan PW (2004) Managers' personal values as drivers of corporate social responsibility. *J Bus Ethics* 50(1):33-44
- ✓ Hsu, S-W. Lin, W-P. Chen, J-W. Huang, (2019. CEO Duality, Information Costs, and Firm Performance, *North American Journal of Economics & Finance*),doi.

- ✓ Kim H-R, Lee M, Lee H-T, Kim N-M (2010) Corporate social responsibility and employee-company identification. *J Bus Ethics* 95(4): 557-569
- ✓ Kujala J, Lehtimäki H, Freeman ER (2019) A stakeholder approach to value creation and leadership. *Leading change in a complex world: transdisciplinary perspectives*. 123-143
- ✓ Mocan M, Rus S, Draghici A, Ivascu L, Turi A (2015) Impact of corporate social responsibility practices on the banking industry in Romania. *Procedia Economics and Finance* 23(1):712-716
- ✓ Ouimet P, Simintzi E (2020) Wages and firm performance: evidence from the 2008 financial crisis. Available at SSRN 2409496
- ✓ Pelozo J, Shang J (2011) How can corporate social responsibility activities create value for stakeholders? A systematic review. *J Acad Mark Sci* 39(1):117-135
- ✓ Ramírez, Y., Dieguez-Soto, J. and Manzaneque, M. (2020), "How does intellectual capital efficiency affect firm performance? The moderating role of family management", *International Journal of Productivity and Performance Management*, Vol. 70 No. 2, pp. 297-324.
- ✓ Rashid ZA, Sambasivan M, Johari J (2003), The influence of corporate culture and organisational commitment on performance. *J Manag Dev*
- ✓ Razaq A, Sabir MS, Iqbal JJ, Shah SKA, Khan MA (2011) Impact of CSR, quality of work life and organizational structure on Employee's performance in Pakistan. *J Soc Dev Sci* 2(2):66-72
- ✓ Rehman, Zia ur, Asad Khan, Asim Rahman(2020). Corporate social responsibility's influence on firm risk and firm performance: the mediating role of firm reputation. *Corp Soc Responsib Environ Manag*. 2020;1-15.
- ✓ Rezaee, Z H. Dou and H. Zhang, (2019). Corporate social responsibility and earnings quality: Evidence from China, *Global Finance Journal*, <https://doi.org/10.1016/j.gfj.2019.05.002>
- ✓ Roberts PW, Dowling GR (2002) Corporate reputation and sustained superior financial performance. *Strateg Manag J* 23(12):1077-1093
- ✓ Singla, Monika, Shveta Singh, (2019) "Board monitoring, product market competition and firm performance", *International Journal of Organizational Analysis*, <https://doi.org/10.1108/IJOA-07-2018-1482>
- ✓ Tunio, R.A., Jamali, R.H., Mirani, A.A. et al. (2020). The relationship between corporate social responsibility disclosures and financial performance: a mediating role of employee productivity. *Environ Sci Pollut Res* 28, 10661-10677